

UDK 27-45-48:615.851
Primljeno: 24. 4. 2015.
Prihvaćeno: 17. 6. 2015.
Izvorni znanstveni rad

SISTEMSKI PRISTUP U DUŠOBRIŽNIŠTVU BRAKA I OBITELJI U KRIZI

Ivan ŠTENGL

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
stengli@kbf.hr

Sažetak

U središtu pozornosti teologije i društvenih znanosti stoji čovjek u svojem višedimenzionalnom jedinstvu. Dok ga psihoterapija promovira u njegovu psihosocijalnom razvoju i pokušava mu izaći ususret u egzistencijalnoj i psihosomatskoj patnji, teologija i pastoralno djelovanje prate njegov put odrastanja i iskustva u vjeri. Obje stoga posvećuju visoku pozornost pojedincu ili ciljanim skupinama, dok je njihovo djelovanje manje usmjereno na bazičnu zajednicu života i vjere – obitelj. Svojevrsan zaokret u paradigmi predstavljaju u tom smislu obiteljske, odnosno sistemske i ekološke psihoterapije koje upotpunjuju nedostatke individualnog pristupa, a nailaze na interes za njihovu primjenu u pastoralnoj praksi.

Ukazivanjem na odrednice tih psihoterapija u tumačenju nefunkcionalnih ponašanja i pojavnosti poremećaja, na ciljeve koje svojem djelovanju postavljaju te uvide u modele intervencije trebalo bi uvećati senzibilnost pastoralnog djelatnika/ice za uočavanje i razumijevanje problema i otvoriti im moguće smjernice specifičnom angažmanu. Psihoterapijska i pastoralna praksa moraju kod toga voditi računa o ukupnom kontekstu obitelji: o posljedicama permanentnih mijena u društvu, kulturi i ekonomiji na njezinu definiciju, heterogenost njezine strukture, poimanja identiteta i identifikacije, na vrijednosni sustav, toliko da nije moguće uobličiti jedinstven psihosocijalni profil ni obitelji ni njezinih članova pojedinačno, kao ni osmisliti općevažeci obrazac specifičnih interakcija.

Ključne riječi: sistemske i obiteljske psihoterapije, pastoral obitelji, obiteljske i bračne dinamike, psihosocijalni razvoj, poremećaj kao pokazatelj psihopatologije sistema.

Uvod

»Obitelj proživljava duboku kulturološku krizu«¹, zorna je konstatacija pape Franje za rastuću svijest i zabrinutost mnogih socijalnih čimbenika: državnih/

¹ FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 66.

društvenih institucija, javnog mnijenja, socijalnih znanosti i Crkve za obitelj. Ključne uzroke za takvo stanje obitelji Sveti Otac vidi u raširenom »individualizmu i konzumerizmu«, te novim okolnostima u ekonomiji i mogućnosti namicanja materijalnih dobara koji su stavili u pitanje nekoć važeću »kulturu obitelji«, njezino formiranje i opstanak kao povoljnog okružja u kojem će stasati sljedeća generacija. Iz teksta se daje razvidjeti kako krizu, koja se očituje na instituciji obitelji, valja tumačiti kao osjetljiva pokazatelja sveprisutnih a nepreglednih mijena u globalnoj ekonomiji, institucijama države, društva i kulture, kojima je obitelj bespoštedno izložena. Nestalnost i relativnost ukupne stvarnosti budi nesigurnost glede mogućnosti i osobne adekvatnosti za zasnivanje braka i obitelji i njezine trajnosti tako da pojedincu i društvu oduzimaju nekoć neupitan temelj razvoja i formiranja identiteta, a pospješuju socijalne anomalije i formiranje psihičkih i psihosomatskih poremećaja.

Dokumenti Crkve stavljaju opetovano brak i obitelj u žarište pozornosti i pripisuju nedvosmisleno tim institucijama ključno mjesto u životu kršćana: »obitelj je najmanja zajednica vjere«², učvršćena je »jedinstvom obitelji djece Božje« (GS 42, 92)³; i »uzeta je u božansku ljubav« (GS 48), »Crkva u malom« ili »kućna Crkva« (LG 11), »obitelj je prenositeljica biološkog života i života vjere« (GS 25, 48)⁴ i »prva škola socijalnih kreposti« (GE 4), ona je »put Crkve i naroda«⁵ i sl. U tom duhu valja shvatiti i sazivanje dviju sinoda biskupa: izvanredne u jesen 2014. godine i redovite za jesen 2015. godine posvećene izriječkom obitelji, a koje reflektiraju svijest Crkve o iznimno osjetljivom položaju braka i obitelji u sadašnjem povijesnom trenutku.⁶ Kao i prethodno s crkvenim dokumentima o braku i obitelji, prilog nema pretenziju predstaviti glavne odrednice sinodalnih tekstova i intervenata sudionika te konačni tekst *Lineamenta*, jer bi to premašilo nakanu ovog rada. Valja ovdje tek istaknuti neku vrst metodološkog zaokreta u stavu učiteljstva naspram braka i obitelji, a koji bi mogao postati supstancijalna novina, odnosno svojevrstan zaokret u paradigmi. Učiteljstvo ovaj put ne stavlja obitelji pred oči kršćanski ideal ute-

² Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, br. 7, u: <http://obitelj.hbk.hr/datoteke/direktorij.pdf> (21. IV. 2015.).

³ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, br. 3.

⁴ Usp. PAVAO IV., *Evangelii nuntiandi – Naviještanje evanđelja. Apostolski nagovor i evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976. br. 29.

⁵ HRVATSKI BISKUPI, *Obitelj – put Crkve i naroda. Pastirsko pismo hrvatskih biskupa povodom trećeg apostolskog pohoda pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj*, u: <http://obitelj.hbk.hr/datoteke/Obitelj%20-%20put%20Crkve%20%20i%20naroda.pdf> (21. IV. 2015.).

⁶ Sinodalni dokumenti nalaze se na: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/index_it.htm (21. IV. 2015.).

meljen na svetopisamskoj i učiteljskoj tradiciji, ne podučava kakva bi to obitelj morala biti i ne prokazuje tek društvene otklone i devijacije, nego, nasuprot normativnom držanju, stavlja naglasak na pojavnost i stvarnost braka i obitelji, odnosno traži fenomenološko sučeljavanje sa stvarnim stanjem – neka sama obitelj progovori o sebi, detektira i formulira svoje trenutno stanje, teškoće i potrebe, da bi, u svjetlu evanđelja, mogla promišljati vlastiti identitet. U tom smislu valja tumačiti govor kardinala W. Kaspera o braku i obitelji pred kardinalskim zborom dana 20. veljače 2014. godine kad reflektira stožerne teme Upitnika na temu »Poziv i poslanje obitelji u Crkvi i svijetu danas« nastala kao zaključni dokument (*Relatio Synodi*) XIV. redovite sjednice Biskupske sinode, i polazeći od evanđelja, potiče Crkvu »da gleda naprijed«. Kao temelj »radikalnoj poziciji«, evanđelje za obitelj ne smije predstavljati teret, nego »radosnu vijest, svjetlo i snagu života«. ⁷ Da je riječ o svojevrsnom zaokretu u ophođenju crkvene vlasti, iako se autor ograđivao od »liberalnog prilagođivanja na *status quo*«, pokazuju žustre rasprave u vrijeme izglasavanja završnog dokumenta na kraju Sinode.

1. Pospješitelji krize braka i obitelji

Javnost obično uzdrmaju spektakularni slučajevi zanemarivanja djece, sve niža dob djece kod koje se pojavljuje ovisnost, loša prehrana koja je dovela dječji život u opasnost ili odbijanje roditelja podvrgnuti vlastitu djecu cijepljenju, prekid školovanja tinejdžera zbog namjerne trudnoće ili dugogodišnja zlostavljanja u obitelji usprkos visokom zalaganju društva oko edukacije na nenasilje. Oni stavljaju u pitanje sposobnost roditelja za njihovu zadaću te sustav odgoja kao takva, do te mjere da je društvo sve sklonije invazivno intervenirati u prostor koji se donedavna smatrao isključivo privatnim i intimnim. Roditelji imaju nominalno prava odluke glede odgoja djece, no obiteljske ih politike u toj njihovoj zadaći ne podržavaju u dovoljnoj mjeri i kao da ih sustavno zaobilaze u programiranju strategija: ne uzimaju u obzir njihovu egzistencijalnu situaciju, potrebe i teškoće. ⁸

Samo poimanje partnerstva, roditeljstva i obitelji gubi na monolitnosti: ⁹ do pred nekoliko desetljeća djeca su bila podrazumijevajući dio obitelji i iden-

⁷ Usp. Walter KASPER, *Das Evangelium von der Familie. Die Rede vor dem Konsistorium*, Freiburg, 2014.

⁸ Usp. Christine HENRY-HUTHMACHER, Elternunter Druck. Ergebnisse einer empirischen Studie, u: *Die politische Meinung*, 460 (2008.), 41ss.

⁹ U tom smislu, ne postoji konsenzus glede definicije obitelji, budući da je brak i obitelj u (povijesno gledano) najsnažnijoj mijeni, tako te će terminologija poprimiti značenje

titeta supružnika, danas su tek jedna od opcija,¹⁰ kao što se prethodno dogodilo s partnerstvom, suživotom među osobama suprotnog spola te njihovim trajanjem.¹¹ Brojna istraživanja usko povezuju takav trend s mijenama u dinamici međuovisnosti društva i privrede primoranih na fleksibilnost, sposobnost prigodne osobne kreativnosti i kratkoročnosti, neograničene dostupnosti, mobilnosti glede rada, radnog vremena i mjesta stanovanja.¹² U takvom okružju obitelj i partnerstvo, koji zahtijevaju stabilne obrasce stanovanja i ophođenja, posvećenost i ulaganje emotivnih i materijalnih resursa, postaju otežavajućom okolnosti za održanje radnog mjesta, napredovanje u karijeri, odnosno za mogućnosti daljnjeg profesionalnog usavršavanja.

Same mijene na društvenoj sceni, tržištu rada i mijene životne okolnosti ipak ne slijede u stopu promjene u psihičkom i emotivnom doživljaju pojedinca, u njegovu sustavu vrijednosti, u uvjerenjima i stavovima. Njegova sposobnost prilagodbe života novim okolnostima, odnosno iznalaženje alternativnih obrazaca ponašanja, nije proporcionalna brzini promjena i množini novih mogućnosti, tako te je moguća istodobna prisutnost ostataka starih, pokušaj zadržavanja poznatih ali sadašnjoj situaciji neprimjerenih obrazaca, ali i novih neintegriranih obrazaca. Disproporcija je izražena izgleda oko izvora resursa (na primjer: grad, više obrazovanje, veća radna sposobnost). Odavde i mogućnost raskoraka između stavova i njima sukladnoga očekivanog ponašanja, predmnijevanog (deklariranog) i efek-

---

ovisno o kutu promatranja: biološki, ekonomski, subjektivni, funkcionalni, sociološki, psihološki, pravni itd. Usp. Martin SCHMIDT – Gabriele VIERZIGMANN, *Familienpsychologie*, u: Heiner KEÜPP – Klaus WEBER (ur.), *Psychologie*, Reinbeck bei Hamburg, 2001., 169s. Također usp. Tomáš SOBOTKA – Vegard ŠKIRBEKK – Dimiter PHILIPPOV, *Economic recession and fertility in the developed world*, u: *Population and Development Review*, 37 (2011.) 2, 267–306. Kao što će biti razvidno iz ovog poglavlja, ovaj prilog uzima u obzir ponajprije dvogeneracijsku obiteljsku konstelaciju, a brakom definira zajednicu muškarca i žene. U tom smislu biva prezentiran i doprinos sistemskih psihoterapija u kasnijem tijeku priloga.

¹⁰ Usp. Maria IACOVU – Lara PATRÍCIO TAVARES, *Yearning, learning, and conceding: reasons men and women change their childbearing intentions*, u: *Population and Development Review*, 37 (2011.) 1, 89–123.

¹¹ Usp. David COLEMAN, *Partnership in Europe; its variety, trends and dissolution*, u: *Finnish Yearbook of Population Research*, 48 (2013.), 5–49; Dirk BETHMANN – Michael KVASNICKA, *The institution of marriage*, u: *Journal of Population Economics*, 24 (2011.) 3, 1005–1032; Cynthia OSBORNE – Sara McLANAHAN, *Partnership instability and child well-being*, u: *Journal of Marriage and Family*, 69 (2007.) 4, 1065–1083; Stephanie COONTZ, *The world historical transformation of marriage*, u: *Journal of Marriage and Family*, 66 (2004.) 4, 974–979.

¹² Usp. Paul R. AMATO, *The consequences of divorce for adults and children: An update*, u: *Društvena istraživanja*, 23 (2014.) 1, 5–24; Detlev LÜCK, *Walking the tightrope. Combining family life, career and job mobility*, u: *Zeitschrift für Familienforschung*, 22 (2010.) 2, 216–241.

ativnog ponašanja. Usto, pokazalo se da stavovi koji proizlaze iz religijskih uvjerenja u konkretnosti života ne moraju imati odlučujuće značenje, odnosno, smatra li osoba sebe konzervativnom ili liberalnom neće utjecati na njezino ponašanje.¹³

Spominjane mijene imaju reperkusije na okolnosti odrastanja djeteta i prve socijalizacije. Rapidan pad nataliteta, odnosno mali broj braće i sestara, te sve češći slučaj obitelji s jednim djetetom, umanjuje djetetu mogućnost učenja interakcija s vršnjacima, partnera za igru i učenja usporedbom kroz natjecanje, stjecanje vještina i uspješnost u školskim zadaćama. Toliko veći napor moraju ulagati roditelji ne bi li djetetu osmislili vrijeme i umanjili osjećaj samoće, dovoljno atraktivno da ga otmu ovisničkom zatvaranju u svijet virtualnih susreta i igara.¹⁴ Ukupno stanje promijenjenih primarnih odnosa pridonosi neravnomjernom razvoju djeteta. Dok rani izlazak iz obitelji, kontakt s vršnjacima i profesionalni odgojitelji mogu poticati stjecanje socijalnih i kognitivnih vještina, emocionalni život, samopoimanje i osjećaj blagostanja i ne slijede prethodne u proporcionalnoj mjeri.¹⁵

Značajna prisutnost odgojnih i društvenih znanosti utječe k tome na kreiranje javnoga mnijenja, »pedagogizira« ulogu roditelja i stavlja u pitanje svako dosadašnje iskustvo stvarnosti odrastanja, tako da roditeljstvo postaje još zahtjevnije, i podrazumijeva niz već unaprijed stečenih spremnosti i vještina koje generacije nekoć nisu poznavale ili je bilo dopušteno učiti ih kroz iskustvo roditeljstva. Percepciju roditeljstva u tom smislu opterećuje i rastuća emancipacija djeteta što se tiče njegovih prava, gdje ono postaje ravnopravnim partnerom roditelju, dok ga ona u isto vrijeme oslobađaju svake spone obveza i dužnosti. U takvom obiteljskom okružju ne nalaze mjesta poslušnost, kazna, uzdržljivost, popustljivost i spremnost na prilagodbu drugome ili osjećaj duž-

¹³ Usp. Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV – Branko ANČIĆ, Religioznost i stavovi prema seksualnosti i braku odrasle populacije u Hrvatskoj, u: *Društvena istraživanja*, 23 (2014.) 1, 111–132; Krunoslav NIKOĐEM, Religija i obitelj. Utjecaj kršćanskog identiteta na percepciju odnosa roditelja i djece, u: *Socijalna ekologija*, 19 (2010.) 2, 173–193; Melinda LUNDQUIST DENTON, Gender and marital decision making. Negotiating religious ideology and practice, u: *Social Forces*, 82 (2004.) 3, 1151–1180.

¹⁴ Usp. Una M. RÖHR-SENDLMEIER – Irina GÖTZE – Rebecca STICHEL, Medienerziehung in der Familie: Regeln und Motive, Umfang und Auswirkungen der Nutzung von Computer, Fernseher und Videokonsole, u: *Zeitschrift für Familienforschung*, 20 (2008.) 2, 107–130.

¹⁵ Usp. Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Emotional life of the family: Parental meta-emotions, children's temperament and internalising and externalising problems, u: *Društvena istraživanja*, 23 (2014.) 1, 25–45; Marina MERKAŠ, Adolescent appraisals, of family security as a mediator of the effect of family instability on adolescent self-esteem, u: *Društvena istraživanja*, 23 (2014.) 1, 47–66.

nosti.¹⁶ U nedostatku valjanih metoda odgoja svagdašnjicu obitelji karakterizira udovoljavanje ekstremnim zahtjevima razmaženog djeteta ili roditelji, u strahu i nesigurnosti zbog mogućih pogrešaka u odgojnom usmjeravanju, prepuštaju dijete nekoj vrsti samoodgoja.

Krizu obitelji i roditeljstva pospješuje i proces redefiniranja identiteta i uloge oca i majke.¹⁷ Usprkos pokušajima umanjivanja razlika u identitetu među spolovima, zadaće se roditeljstva značajno diferenciraju.¹⁸ Za brigu oko odgoja djece i dalje većim dijelom snosi žena i majka. Odluka na roditeljstvo za nju u većini slučajeva znači (trenutno) odustajanje od posla i karijere, ali dobro osmišljena socijalna politika i društvena podrška može ipak pomoći relativno brzom povratku žene u svijet rada te na taj način može pospješiti odluku na majčinstvo, odnosno ulazak u brak.¹⁹ Spojivost karijere i posla s brakom i majčinstvom snažno je oblikovalo samopoimanje žene, njezina odnosa naspram muškarca i uloge u društvu.²⁰ Mogu se istaknuti značajne razlike u društvima s kapitalističkim uređenjem u odnosu na socijalistička. U prvom slučaju ženi su osigurani dostatni materijalni resursi radom supruga, tako da se ona može u potpunosti posvetiti potomstvu, dok u aktivnostima izvan poslovnog miljea nalazi mogućnosti društvenog kontakta i korisnosti. Ideologija socijalizma je proklamirala ženu jednakopravnu muškarcu, no u stvarnosti ju je tretirala tek kao radnu snagu, tako da je pitanje ženskog identiteta u potpunosti zaobiđeno – njezina pozicija u odnosima među spolovima ostala je nepromijenjeno tradicionalna: stvoren je jaz između privatnog i proklamiranog javnog života. Obje su se ideologije s vremenom pokazale neodrživima s promjenama uvjeta tržišta rada i granica raspoloživosti kapitala i tako dodatno otežavale samopoimanje braka i obitelji.²¹

¹⁶ Usp. Susan S. HENDRICK – Clyde HENDRICK – Erin M. LOGUE, Respect and the family, u: *Journal of Family Theory & Review*, 2 (2010.) 2, 126s.

¹⁷ Usp. Michael BORCHARD, Veränderte Lebensstile als Herausforderung für die Aufstiegs-gesellschaft: Die Rolle von Eltern und Familien, u: http://www.kas.de/upload/dokumente/verlagspublikationen/Chancen_fuer_alle/Chancen_borchard.pdf (17. IV. 2015.).

¹⁸ Usp. Paul M. ZULEHNER – Petra STEINMAIR-PÖSEL, *Gleichstellung in der Sackgasse? Frauen, Männer und die erschöpfte Familie heute*, Wien – Graz – Klagenfurt, 2014., 53ss.

¹⁹ Usp. Elina SCHLEUTKER, Women's career strategy choices and fertility in Finland, u: *Finnish Yearbook of Population Research*, 48 (2013.), 103–126.

²⁰ Usp. Rachel MARGOLIS – Mikko MYRSKYLÄ, A global perspective on happiness and fertility, u: *Population and Development Review*, 37 (2011.) 1, 29–56.

²¹ Usp. Beate KORTENDIEK, Familie: Mutterschaft und Vaterschaft zwischen Traditionalisierung und Modernisierung, u: Ruth BECKER – Beate KORTENDIEK (ur.), *Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung*, Wiesbaden, 2004., 384ss.

Značajniju promjenu od uloge majke, i samim time krizu, proživljava figura oca.²² U novim sociokulturnim uvjetima ona postaje nejasno definirana.²³ Očeva donedavna specifična zadaća namicanja materijalnih resursa, koja mu je ujedno podupirala muški identitet, mora biti spojiva sa zahtjevima aktivnog uključivanja u roditeljstvo, odgajanje i kućanske poslove. Novi oblik prisutnosti u obitelji pak kolidira s rastućim zahtjevima koje na njega stavlja radno mjesto. Pozicija očeva postaje još kompleksnija u situaciji rastave braka: fizičko udaljšavanje iz zajedničkog doma i susljedna dodatna financijska opterećenost ostavljaju male mogućnosti za kvalitetnu prisutnost oca u životu djeteta.²⁴ Vođenje dvaju kućanstava predstavlja dodatni financijski teret za rastavljene roditelje, a ukupna se situacija labavih partnerstava može nepovoljno odraziti na emotivno i psihološko blagostanje djeteta, njegove materijalne uvjete i mogućnosti obrazovanja.²⁵

U promijenjenim okolnostima, uz nejasno poimanje roditeljstva i partnerstva a konfrontiranog s rastućim očekivanjima, pojedincu je teško udovoljiti postavljenim standardima odgovornog (»savršenog«) roditeljstva, zbog čega mnoge osobe odgađaju odluku na ulazak u brak i zasnivanje obitelji, iako se najčešće spominju financijski razlozi. Slijedom faktičnog stanja, braku i obitelji biva dodijeljeno izmijenjeno mjesto u društvu i identitetu pojedinca. Mijene imaju nepovoljne ishode po društvo i državne institucije: suočeni s niskom stopom nataliteta i rastućom populacijom starijih osoba valja im osmisliti obiteljsku politiku s razumnim opterećenjem na zaposlene te tako osigurati opstanak društva.²⁶

²² Usp. Susan PACEY, Couples and the first baby: responding to new parents' sexual and relationship problems, u: *Sexual and Relationship Therapy*, 19 (2004.) 4, 223–246.

²³ Za razliku od uloge oca, status supruga za muškarca se pokazuje povoljniji po opće psihičko stanje, te je doživljaj zadovoljstva prisutniji nego u žena. Usp. Robin W. SIMON, Revisiting the relationships among gender, marital status, and mental health, u: *American Journal of Sociology*, 107 (2002.) 4, 1065–1096.

²⁴ Usp. Kathleen M. ZIOL-GUEST, Longitudinal patterns of nonresident fathers' involvement: The role of resources and relations, u: *Journal of Marriage and Family*, 70 (2008.) 4, 962–977.

²⁵ Usp. Cynthia OSBORNE – Lawrence M. BERGER – Katherine MAGNUSON, Family structure transitions and changes in maternal resources and well-being, u: *Demography*, 49 (2012.) 1, 23–47; Jane WALDFOGEL – Terry-Ann CRAIGIE – Jeanne BROOKS-GUNN, Fragile families and child wellbeing, u: *Future of Children*, 20 (2010.) 2, 87–112; Paul R. AMATO, The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation, u: *The Future of Children*, 15 (2005.) 2, 75–96.

²⁶ Usp. Tomas FREJKA I DR., Summary and general conclusions: Childbearing trends and policies in Europe, u: *Demographic Research*, 19 (2008.) 2, u: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/2/19-2.pdf> (17. IV. 2015.). Broj se tematski usredotočio na obiteljske politike i implikacije na europskom tlu.

2. Položaj obitelji u društvu i dušobrižništvu

Sudeći po prisutnosti govora o obitelji u javnosti – obiteljska politika, zakonodavstvo, mediji, znanost, odgoj, Crkva – obitelj bi trebala uživati veliko zanimanje i brigu. Jednako tako brojna istraživanja nedvosmisleno pokazuju da obitelj iznimno visoko kotira na osobnoj ljestvici vrijednosti i prioriteta, makar se u recentno vrijeme brak i supružništvo stavljali u pitanje. Tomu nasuprot, istraživanja nad izravnim subjektima ne potvrđuju u potpunosti prvi dojam. Obitelj osjeća da ju je zahvatila duboka kriza u okolnostima permanentnih ekonomskih i sociokulturnih mijena, često se osjeća prepuštena samoj sebi, posebno od nadležnih društvenih i državnih institucija, akteri se osjećaju nedorasli zahtjevnosti i očekivanjima uloge nametnutih od društva i onoga što postavljaju sami na sebe.²⁷ Na obitelj se zapravo i ne gleda kao na zajednicu dinamične međuovisnosti i uzajamnog utjecanja, nego žarište pozornosti predstavljaju pretežno dinamike među supružnicima s jedne strane ili, tomu nasuprot, iznimno se naglašava briga oko dobra djeteta, zaziva lijepo i bezbrižno djetinjstvo, traži optimalno stimuliranje djetetova razvoja, obrazovanje, organizacija slobodnog vremena i slično. Zahtjevi društva i samih aktera pretpostavljaju neku vrst savršenog roditeljstva. Pritisak očekivanja, nestalnost i relativnost društvenih događanja vrlo često rezultiraju na kraju implicitnim pokušajem stvaranja jednako tako savršenog djeteta koje će u sreći i zadovoljstvu i bez frustracija odrastanja postići klišejske uspjehe i karijere, pa i pod cijenu da se kompromitira njihovo stvarno dobro, omogućiti zdravo odrastanje koje se željelo djetetu. Odgojno djelovanje sve više gubi iz vida osobu djeteta u njegovoj jedinstvenosti i neponovljivosti, potrebama i sposobnostima. Već sama mogućnost neuspjeha u odgoju ili krivi odabir obrazovanja stvara u roditeljima strah i nesigurnost, osjećaj neadekvatnosti i promašenosti.

Za mnoge psihološke konstrukte, a osobito vrijedi za one psihologije koje slijede psihoanalitičku matricu, doživljaj obitelji i pozitivno iskustvo parentalnih figura presudna je za tijek psihosocijalnog razvoja osobe.²⁸ Za pojavu disfunkcija u odnosima i mogućnost pojavi psihosomatskih poremećaja vide u značajnom međudjelovanju s obiteljskom situacijom.²⁹ Sam religiozni doživljaj reflektira primarne odnose: oblikovanje savjesti i osjećaj krivnje, slika Boga

²⁷ Usp. Christine HENRY-HUTHMACHER, Elternunter Druck. Zusammenfassung der wichtigsten Ergebnisse der Studie, u: http://www.kas.de/upload/dokumente/2008/02/080227_henry.pdf, 12ss (17. IV. 2015.).

²⁸ Usp. James V. GAU, Successful marriage, u: *Pastoral Psychology*, 60 (2011.) 5, 652s.

²⁹ Usp. Richard KRADIN, The family myth: its deconstruction and replacement with a balanced humanized narrative, u: *Journal of Analytical Psychology*, 54 (2009.) 2, 217–232.

i slično. Implicitne, gotovo intrinzične međuovisnosti psihofizičkog i religioznog razvoja (i tomu nasuprot patologije) nije posve imuno ni teološko razmišljanje.³⁰ Učiteljstvo i teologija u svim svojim disciplinama impliciraju govor o obitelji: ona omogućuje prvo iskustvo, često temelj ukupnoga osobnog iskustva u zajedništvu vjere.

Konkretno djelovanje uglavnom ne slijedi deklariranu važnost obitelji, nego se usmjerava na pojedinca ili skupinu. Tako će psihoterapija promovirati osobu u njezinu psihosocijalnom razvoju i pružiti potporu u patnji kroz individualnu ili grupnu terapiju te terapijske zajednice, dok teologija i pastoralno djelovanje prate osobno odrastanje osobe u vjeri. Pastoral u Crkvi – zbog svoje ciljane aktivnosti – ustvari je orijentiran ili na pojedinca ili na relativno jasno određenu skupinu, bilo da je riječ o dobnim skupinama ili onima koje se formiraju u cilju neke aktivnosti ili specifične životne okolnosti (Caritas, priprava na sakramente, doživljaj gubitka i žalovanje i sl.), i u tek iznimnim slučajevima potiče interakciju među članovima bazične zajednice. Nije ni rijedak slučaj da se osoba zdušno založi u okružju Crkve a zanemari obitelj, odnosno ne ulaže u obitelj, a pastoralni angažman može predstavljati bijeg od poteškoća u obitelji. Takva stanja nisu pošteđeni ni sakramenti, koji su izrijeком slavja u zajedništvu Crkve. Za ne maleni broj vjernika iskustvo vjere i molitva mogući su jedino u vjerskoj skupini, ne i u obitelji.

Uz prethodno isticano, na neke od čimbenika izostanka pastoralnog rada s obitelji, ili na tek parcijalni angažman, utječe izrijeком način rada predvoditelja zajednice. Mogu se istaknuti tek neke od njih.

1. Kad vjernik laik dolazi svećeniku s određenom teškoćom koja je vezana uz brak i obitelj, uobičajeno se pokušava ublažiti trenutna bol i dati utjeha, a da se ne traže osvjetljavajuće informacije o samoj patnji i osobi ukaže na kontekst i nužnost suočenja sa situacijom kojoj je trenutna bol vrlo vjerojatno samo izričaj ili posljedica. S ublaženjem boli i osjećajem olakšanja (katarza), i sama osoba izgubi spremnost i interes za daljnji rad na sebi i na ophođenju s drugima, odnosno nije više spremna ulagati u daljnji napor: umanjuje važnost prethodne situacije, pravda se nerješivošću, manjkom kolaborativnosti s druge strane i sl. Kad frustracija i bol postanu neizdrživi, takva će osoba zatražiti ponovno pomoć istim obrascem ophođenja s problemom.

2. Valja uočiti, kako članovi obitelji koji bi pridonijeli umanjenju patnje pojedinca, jer su možebitni njezin povod, efektivno nisu dostupni ili pružaju otvoren otpor, bilo da niječu svoju krivnju ili je racionalizirajući dodjeljuju

³⁰ Usp. Michael KLESSMANN, *Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch*, Neukirchen-Vluyn, 2006., 243s.

drugima, pravdaju svoje čine prethodno podnesenim nepravdama i sebe prezentiraju kao žrtvu. U začaranom krugu predbacivanja i osjećanja krivnje sam je pastoralni djelatnik u opasnosti naći se umješan kao posrednik instant-solucija ili se od njega traži savezništvo, odnosno opredjeljenje za jednu od strana.

3. Rad s više osoba u interakciji, i gdje se ukaže mogućnost s čitavom obitelji, iziskuje specifične kompetencije u vođenju i komunikaciji te investiciju vremena, a sam proces uobičajeno bude dugotrajan i neizvjestan glede ishoda pa zahtijeva strpljivost i visoko samopouzdanje. Zato se kod svećenika može javiti osjećaj nedoraslosti ili nedovoljne educiranosti.

Spomenuti su tek neki od mogućih razloga koji plediraju za odluku rada s pojedincem, jer daju dojam preglednosti i kontrole situacije, u relativno kratkom roku uoče se mogućnosti i granice pomoći i vidljivi su eventualni pozitivni pomaci, odnosno uspjeh, toliko da se zanemari efektivna simplifikacija poteškoće.

3. Promjena paradigme kroz sistemski pristup

Svojevrsan zaokret u paradigmi ophođenja s teškoćom i krizom predstavljaju obiteljske, odnosno sistemske psihoterapije te u novije vrijeme ekološki pristupi. Početke takvom pristupu nalazimo već 20-ih godina prošlog stoljeća, odnosno s pojavom individualne psihoterapije (A. Adler te kasnije R. R. Dreikurs), s amplitudama u prisutnosti na psihoterapijskoj sceni do danas. Za razvoj na europskom tlu zaslužne su osobito 70-te godine. Iako različitih teorijskih postavaka, naglasku na ciljevima i strategijama rada te ulozi terapeuta, sistemske psihoterapije pokazuju neke zajedničke osobine.³¹

1. One polaze od pretpostavke da je obitelj primarni kontekst za razumijevanje pojedinca, kako funkcionira u odnosima s drugima i sa svojim okruženjem, te naglašavaju uzajamno djelovanje pojedinca s okolinom.

2. Stvarni tijek razvoja ili težinu disfunkcionalnog ponašanja pojedinca, osim njegova osobnog iskaza i uvida u intrapsihičke procese, moguće je procijeniti tek uvidom u interakcije u obitelji, interakcije s osobama s radnog mjesta, iz socijalnog i kulturnog okružja te naspram društva kao takva.³²

³¹ Usp. Kurt LUDEWIG, *Systemische Therapiemit Paaren und Familien*, u: Michael WIRSCHING – Peter SCHEIB (ur.), *Paar- und Familientherapie*, Berlin – Heidelberg – New York, 2002., 71ss.

³² Usp. Arist VON SCHLIPPE – Jochen SCHWEITZER, *Lehrbuch der systemischen Therapie und Beratung II. Das störspezifische Wissen*, Göttingen, 2014., 18–20.

3. Iz prethodnoga je razvidno da odgovornost za pozitivan razvoj ili krivca za pojavu patologije ne valja tražiti isključivo na jednoj strani, i onda kada samo jedan član obitelji pokazuje simptomatiku poteškoće ili poremećaja. Identificirana patologija jednoga rezultat je nefunkcionalne interakcije čitave obitelji (i šire), dok je prokazani vrlo vjerojatno onaj koji se najteže nosi s nepovoljnom situacijom, i obično je to dijete ili adolescent.³³

4. Poteškoća ili patologija pojedinca često omogućava uopće kakav suživot među članovima obitelji, tako da se njome smanji mogućnost izbijanja sukoba, jer na taj način pomaže uspostavi patološke ravnoteže, umiruje ukupnu obiteljsku situaciju, dok je nepovoljna za nositelja patologije. Fenomenologija poremećaja je u takvim slučajevima često vezana uz sasvim određenu situaciju ili specifične interakcije, dok ih u drugima ne pokazuje.

5. Patologija pojedinca može preuzeti funkciju raspodjele ili redefinicije dosadašnjih odnosa moći i kontrole, poslužiti manipulaciji, osobito uporabom osjećaja krivnje ili razvijanjem psihosomatskih tegoba.

6. Problematika pojedinca može ukazivati na nesposobnost obitelji za pronalaženje učinkovita odgovora na egzistencijalni izazov, osobito kad je riječ o razvojnim i prijelaznim razdobljima, te snažnim mijenama u društvu. Pojedinac tada može poslužiti kao designirani krivac za pojavu i održanje ukupne nepovoljne obiteljske situacije.

7. U situaciji percipiranoj kao nerješiv problem, da bi se odvrtila pozornost od njega, obitelj može inducirati novi i trenutno manji problem.

8. Patologija pojedinca može biti simptom disfunkcionalnog obrasca ponašanja koji se prenosi s generacije na generaciju, osobito kad je riječ o predrasudama i modelima neadekvatnog ponašanja, primjenom obično prešutnih obiteljskih pravila ili vrijednosti koji se ne smiju staviti u pitanje.

9. Sukladno prethodno rečenome, ni intervent se ne usredotočuje isključivo na jedinku koja je designirana nositi poremećaj, nego otvara mogućnost uključivanja što većeg broja članova, ovisno o njihovoj raspoloživosti. Terapeut kod toga polazi od činjenice, kako interakcije među članovima obitelji, pojedinačne percepcije stvarnosti i problema, njihovo uvjerenje glede mogućnosti i spremnost na promjene mogu imati daleko veći utjecaj na promjene nego čitavo njegovo znanje i zalaganje. Promjena kod pojedinca, i onih koji su spremni na promjene, može utjecati na patogenične dinamike i pospješiti boljitak ukupnog sistema, a najčešće tako da propituje dosadašnje patološke ravnoteže, osobito kad stavi ključnu osobu u krizu (u pozitivnom smislu riječi,

³³ Usp. Michael KLESSMANN, *Seelsorge*, Neukirchen-Vluyn, 2008., 285s.

stavlja je u »nemir«). U protivnom, početni boljitak i spremnost na promjenu kod pojedinca može doživjeti skoro vraćanje na staro stanje. Slijedom prethodnoga, zagovaratelji sistemskog pristupa ne stavljaju težište na dijagnosticiranje poremećaja, nego daleko više obraćaju pažnju na mogućnosti komunikacije i na taj se način pospješuje uklanjanje nefunkcionalnog ponašanja.

Valja ipak istaknuti kako sistemski pristup ne umanjuje specifičnosti pojedinačnih odnosa unutar obitelji kao ni mogućnosti većih uzajamnih utjecaja među pojedinim članovima, što na kraju može rezultirati zaštitnim faktorima za pojedinca ili pak pospješiti razvoj nefunkcionalnih ponašanja.³⁴

4. Sistemski pristup u pastoralu obitelji u krizi

Sistemski pristup otvara drukčiju perspektivu razumijevanja psihičkog događanja kod pojedinca i njegovih interakcija te otvara dodatne mogućnosti intervencije, tako da je razumljiva potreba i interes praktične teologije za interdisciplinarnim dijalogom, te je on posebno razvijan u protestantskom miljeu Sjeverne Amerike već od 50-ih godina prošloga stoljeća.³⁵ Valja kod toga naglasiti kako se uloga i zadaća dušobrižnika ne poistovjećuje s onom psihoterapeuta: pastoralno djelovanje nije zamjena za psihoterapiju niti je dušobrižnik rival psihoterapeutu.³⁶ Napomena je utoliko značajna što kod ne malenog broja vjernika koji traže pomoć, pa ni kod pomagača, granice dvaju intervenata često nisu dovoljno jasne, tako da se pastoralni djelatnik izlaže opasnosti nestručnog pokušaja pomoći za koji se nije kompetentan ni pozvan, pa i u situaciji kad je samo jedan od njih moguć.³⁷ Psihoterapiju i pastoralno djelovanje valja stoga shvatiti kao komplementarne i uzajamno pospješujuće intervencije – mogućnost da jedna inicira i dovede u proces drugu.³⁸ U smislu interdisciplinarnog dijaloga stavlja se u zadaću pastoralnom djelatniku postati osjetljiv na indicije mogućih kriza psihološke prirode ili već konklamirane patologije ne bi li umio prepoznati povoljan trenutak za specifičan intervent i dao savjet i podršku glede potrebe psihoterapijske pomoći.

³⁴ Usp. Walter BRÄUTIGAM, *Psychotherapie*, Weinheim – Basel – Berlin, 2003., 161ss.

³⁵ Usp. Christoph MORGENTHALER, Systeme als Bezugsrahmen der Seelsorge, u: http://www.systemische-seelsorge.ch/Download/Morgenthaler_Systeme.pdf (17. IV. 2015.).

³⁶ Usp. Ekman P. C. TAM, Satir model of family therapy and spiritual direction, u: *Pastoral Psychology*, 54 (2006.) 1, 276–279.

³⁷ Usp. Norbert RÜCKERT, Seelsorge im Gespräch. Psychotherapie, Beratung oder was sonst?, u: Friedrich HECKMANN (ur.), *Lebensweisheit und Praktische Theologie*, Göttingen, 2014., 101ss.

³⁸ Usp. Zoran VARGOVIĆ, Pastoralno savjetovanje i psihoterapija, u: Vlado JUKIĆ – Zoja PIŠK (ur.), *Psihoterapija. Škole i psihoterapijski pravci u Hrvatskoj*, Zagreb, 2008., 357s.

U odnosu na specifično polje djelovanja izgleda da su pastoralnom djelatniku otvorene neke specifične mogućnosti kad je riječ o radu s obitelji.

1. Njemu je dostupna osoba i obitelj u svojim interakcijama u nesmetanom, izvornom okruženju a ne tek u situaciji eskalacije krize i traženja pomoći. Svaki drugi društveni kontekst sa sobom nosi mogućnost igranja uloga na određeno vrijeme i s određenim zadaćama, a toga nehodično nije pošteđena ni psihoterapija. U tom smislu pastoralni djelatnik ima uvid u bračne i obiteljske dinamike, prisutnost možebitnih nepovoljnih okolnosti i prije nego što sama obitelj shvati težinu teškoće koju prokazuje neki njezin član i potrebu za stručnom pomoći.

2. Dušobrižništvo je k tome u povoljnijoj situaciji od psihoterapije glede rada s obitelji u krizi kada ona iz nekog razloga ne shvaća ili ne pridaje dužnu pozornost svojoj patologiji, kad krivo interpretira ponašanje designiranog nositelja poremećaja, minimalizira, krivo interpretira, odnosno pravda, težinu neprilagođenog ponašanja uspoređujući je s općim stanjem u društvu ili vlastitim iskustvom iz prošlosti (na primjer »u školi nisam ni ja u njegovim godinama bio bolji«), dok previđa vapaj za pomoć (na primjer, roditelj brine oko gubitka tjelesne mase kćeri ili traži medicinsku pomoć zbog njezinih gastrointestinalnih tegoba ili izostanka menstrualnog ciklusa, a ne prepoznaje kako je poremećaj uzimanja hrane indikator teške obiteljske krize), stidi se poteškoće i traži mir u kući pod svaku cijenu, odnosno uspostavu patološke ravnoteže.³⁹ Osoba sa strane, poput svećenika, koja nije upletena u obiteljske dinamike a ima mogućnost promatranja obiteljskih dinamika u izvornom i ne induciranom okruženju, dobronamjerno i s dovoljno mudrosti u postupanju, može skrenuti pozornost i tako omogućiti pravodobni intervent, i tako čitavu obitelj i samog nositelja patologije poštedjeti mnogih boli i dugotrajne stručne obrade.

3. Mnoge osobe se teško nose s činjenicom prisutnosti poremećaja psihičke prirode, uz ostalo zbog njihove socijalne stigmatizacije, tako da ga radije prokazuju preko njemu popratnih somatskih tegoba, doživljavaju ga kao problem duhovne prirode i tome sukladno traže pomoć i utjehu u molitvi, mediciji, duhovnom razgovoru i sakramentalnom životu.

4. Pastoralnom djelovanju su dostupne daleko ranije nego psihoterapiji neredovite situacije u obitelji, osobito kad je riječ o pojavi teškog oboljenja nekog člana: somatske bolesti kao što je karcinom ili Alzheimerova bolest, psihičkog poremećaja poput shizofrenije ili depresije, rođenje djeteta s intelektu-

³⁹ Usp. Michael T. NIETZEL – Douglas A. BERNSTEIN – Richard MILICH, *Uvod u kliničku psihologiju*, Jastrebarsko, 2002., 367s.

alnim teškoćama ili autizmom, prisutnost člana obitelji sa staračkim degenerativnim sindromom.⁴⁰

5. Uobičajeno je da će vjernici tražiti sakramentalnu i dušobrižničku prisutnost svećenika u situaciji rizičnoga operativnog zahvata, terminalne bolesti (palijativna skrb), smrti i žalovanja. Najkasnije u takvim kriznim stanjima, u doživljaju visokog stresa, sruši se prethodna patološka ravnoteža i manifestira dosadašnje izbjegavanje suočenja poteškoće, tako da postanu vidljive prešućene emocije i potiskivana nefunkcionalna ponašanja. Izvanredne životne okolnosti mogu dovesti inače funkcionalnu obitelj u krizu koju ne uspijeva nadvladati isključivo vlastitim snagama. Mnoge od takvih obitelji ne prepoznaju na vrijeme potrebu pomoći sa strane i ovisne su o poticaju pastoralnog djelatnika.

6. Mogućnost dušobrižništva obitelji predstavljaju situacije egzistencijalnih prijelaza, gdje su sakramenti poželjni (osobito u osoba s manje intenzivnim vjerskim životom), jer posjeduju jedini preostali oblik rituala prijelaza, iako im je blagodat socijalne podrške u krizi prijelaza samo povoljni kolateralni efekt.⁴¹

U okviru ovog priloga nije moguće ukazati na čitavu paletu sistemskih pristupa u psihoterapiji čije bi se odrednice mogle integrirati u pastoralno djelovanje, nego ga valja ograničiti na tek uski probir. I sama praksa sistemskog pastorala uglavnom se oslanja na neki specifični pravac u psihoterapiji a rjeđe pokazuje eklektičke tendencije.⁴²

4.1. Adlerova obiteljska terapija

Psihoanaliza stavlja po sebi pojedinca u žarište terapije, no razvidno je kako njegova neurotičnost ima svoje korijene u odnošenju djeteta s parentalnim figurama i njihovim bračnim konfliktima. Prvotno S. Freudovu intuiciju operacionalizira A. Adler 20-ih godina prošloga stoljeća osmislivši model uključenja čitave obitelji i odgojnog procesa u savjetovanje.⁴³ Polovicom stoljeća

⁴⁰ Christoph MORGENTHALER, *Begrenzte Zeit – erfüllte Zeit. (Kurz)zeitperspektiven in der systemischen Seelsorge*, u: http://www.systemische-seelsorge.ch/Download/Morgenthaler_Begrenzte_Zeit.pdf (17. IV. 2015.).

⁴¹ Usp. W. Bradford WILCOX, Jeffrey DEW, *Motherhood and marriage. A response*, u: *Journal of Marriage and Family*, 73 (2011.) 1, 29–32; Georg LÄMMLIN, »Traumhochzeit«, oder: »gemeinsam vor Gott treten«?, u: *International Journal of Practical Theology*, 8 (2004.) 1, 55s.

⁴² Pregledni uvid u glavne pravce obiteljske psihoterapije na hrvatskom jeziku vidi u: Staniša NIKOLIĆ I DR., *Osnove obiteljske terapije*, Zagreb, 1996.; Gerald COREY, *Teorija i praksa psihološkog savjetovanja i psihoterapije*, Jastrebarsko, 2004., 387–453.

⁴³ Usp. Rudolf DREIKURS, *Grundbegriffe der Individualpsychologie*, Stuttgart, 132013., 86ss.

psihoanalitičke postavbe doživljavaju u Americi razvoj u interdisciplinarno osmišljenu sistemsku terapiju (R. R. Dreikurs). Izvorno Adlerove teoretske postavbe moguće je pronaći u većem broju sistemskih psihoterapija.⁴⁴

Za razliku od svojeg prethodnika, Adler naglašava socijalnost kao ključni proces u psihofizičkom razvoju osobnosti, polazeći od činjenice kako dijete ne bi moglo preživjeti bez društvene, tjelesne, emocionalne skrbi.⁴⁵ U tu svrhu društvo delegira obitelji brigu za razvoj i odgoj sljedeće generacije tako da roditeljima – budući da su stariji i posjeduju socijalna iskustva – prirodno pripada uloga vođe: osim skrbi za emotivne i tjelesne potrebe, oni upućuju mladu osobu u međuosobna i društvena pravila, strategije rješavanja problema, predstavljaju modele odnosa muškarca i žene, odnosa prema drugima, radu i slično. Djeca uče »obiteljske vrijednosti« i one se odnose na stavove glede obrazovanja, religije, novca, postignuća, morala.⁴⁶

Sama djeca su za Adlera jednako tako aktivni čimbenici svojeg razvoja. Na to ukazuje činjenica kako njihovo rođenje mijenja prijašnju konstelaciju obitelji. U tom smislu, u društvima pod europskim kulturnim utjecajem izgleda da djeca više utječu na razvoj obitelji i njezinih interakcija nego odrasli, i više na postupke odraslih nego što je to obrnuto slučaj. Preuzimanje inicijative kod djeteta proizlazi iz činjenice da je čovjekovo djelovanje smisleno orijentirano na postizanje ciljeva, a daje se voditi tumačenjem života, iskustvima stvarnosti i doživljajem drugih (odavde važnost ali ne i presudnost prvih životnih iskustava).⁴⁷

Usprkos prirodnom redu i mandatu koje daje društvo da se rađanje i podizanje potomstva događa u okviru obitelji, roditelji mogu pokazivati nesprijetnost na povjerenju im zadaću koja se očituje osobito kroz manjak inicijative ili reaktivna ponašanja: neznanje, nesnalaženje, stres zbog nepoznate situacije i odgovornosti koje osjećaju, a oni uobičajeno rezultiraju sklonošću ponavljanju obrazaca ponašanja poznatih iz vlastita djetinjstva: više ili manje

⁴⁴ Usp. Jochen SCHWEITZER – Arist VON SCHLIPPE, *Lehrbuch der systemischen Therapie und Beratung I. Das Grundlagenwissen*, Göttingen, 2013., 36ss; Mark S. CARICH – Welborn WILLINGHAM, The roots of family systems theory in individual psychology, u: *Individual Psychology*, 43 (1987.) 1, 71–78.

⁴⁵ Usp. Alfred ADLER, *Superiority and social interest. A collection of later writings*, New York, 1964., 209ss; Thomas HÜLSHOFF, *Emotionen*, München – Basel, 2001., 236ss.

⁴⁶ Usp. Alfred ADLER, *Menschenkenntnis (1927)*, Göttingen, 2007., 138ss; Debra G. LEGGETT I DR., Cooperation, conflict, and marital satisfaction: Bridging theory, research, and practice, u: *The Journal of Individual Psychology*, 68 (2012.) 2, 182–199.

⁴⁷ Usp. Thomas V. FREDERICK, Models of psychotherapy: Implications for pastoral care practice, u: *Pastoral Psychology*, 58 (2009.) 4, 354s; Matthias WENKE, SIT und die Individualpsychologie Alfred Adlers – Fremde oder alte Verwandte?, u: <http://www.praxis-individualpsychologie.de/SIT%20&%20IP.pdf> (24. III. 2015.).

polarizirani autokratski ili permisivni odgoj. Imajući u vidu aktualne brak i obitelj, s razvojem društvenih znanosti i dostupnosti informacija psihološke prirode te prethodno spominjanog pedagogiziranja njihove uloge, valja uočiti kako roditelji pokazuju nesigurnost i nesnalaženje u specifičnoj ulozi kroz pokušaje dostizanja savršenog roditeljstva. Samo društvo pokušava pomoći ukloniti posljedice nepovoljnih obiteljskih dinamika i loših odgojnih mjera nametanjem regulativa roditeljima, čime im ograničava odabire i donošenje odluka glede njihove djece.

Prema Adleru, za razumijevanje ponašanja pojedinca, valja imati uvid u konstelaciju obitelji, koju predstavljaju roditelji, djeca i eventualno članovi proširene obitelji. Od pomoći je kod toga skiciranje konstelacije obitelji, »genograma« (trogeneracijska obiteljska karta), koji omogućuje uvid u obiteljske dinamike, samopimanje pojedinog člana te njegovo shvaćanje vlastite pozicije unutar obiteljskog sistema. Obiteljska terapija u tom smislu ističe red rođenja i položaj koji on dodjeljuje pojedincu u obitelji i na značenje koje mu se pridaje. U tom smislu tumačenje vlastite pozicije u odnosu na ostale članove obitelji i naspram života kao one koja je nepovoljna, u osobi će inducirati osjećaj inferiornosti i nedoraslost životnoj situaciji, koje može kompenzirati pretjeranim privlačenjem pažnje, uzdizanjem sebe, nekad problematičnim ili destruktivnim ponašanjem, borbom za moć, predbacivanjima prošlosti i izazivanjem osjećaja krivnje.⁴⁸

Uvid u konstelaciju obitelji potreban je i za osmišljavanje strategije kojom bi se potaknula promjena, a ona se temelji na detekciji triju koraka u dinamici odnosa u obitelji: teškoća koju pokazuje designirana osoba, reakcija ostalih na njezino ponašanje te reakcija same osobe na njihovu reakciju. Takav pristup pokazuje da promjena nefunkcionalnog ponašanja pojedinca nužno uključuje promjene u dinamikama odnosa čitave obitelji – odavde razlog zašto se Adlerov pristup pokazao uspješnim u terapiji djece s problematičnim ponašanjem.

Sam način provođenja savjetovanja u obliku otvorenih foruma s više obitelji pokazao se korisnim u edukacijske svrhe roditelja i odgajatelja i može uvelike poslužiti kao model pastoralnog djelovanja. Slijedom prethodno rečenoga, smije se staviti u sumnju učinkovitost uvođenja restriktivnih mjera u odnosu na nefunkcionalne roditelje, trend u društvu, odnosno zakonodavstvu,⁴⁹ dok bi usporedba s tuđim roditeljskim iskustvom, diskusija glede mogućih alternativa i edukacija u pronalaženju vlastitih uspješnih strategija za obiteljske

⁴⁸ Usp. Alfred ADLER, *Der Sinn des Lebens*, Berlin, 2013.

⁴⁹ Usp. Clare HUNTINGTON, Flourishing families, u: *Family Court Review*, 50 (2012.) 2, 273–279.

dinamike u njezinim članovima trebala poticati samopouzdanje i preuzimanje odgovornosti te umanjiti zahtjev za savršenim roditeljstvom.

Imajući u vidu Adlerovu koncepciju pristupa obitelji u krizi, izgleda da bi pastoralno djelovanje bilo primjenjivo posebno kod cjelovitih obitelji u krizi, kad su prisutne tri generacije u interakciji, s obiteljima kojima je važna ukorijenjenost u tradiciji i kod onih koje inzistiraju na obiteljskim vrijednostima. Sama metoda rada mogla bi imati i svojih negativnih strana: obitelj se, naime, ne izlaže rado pogledima drugih, tako da bi, kod onih koje to čine, mogla postojati prisutnost poremećaja koji nisu izriječom vezani uz obiteljske probleme, a slijede histerični mehanizam (kao na primjer prisutnost narcisoidne, histrionične, hipohondrične osobnosti), čime bi se pastoralni djelatnik suočio sa situacijom koja premašuje namjere i kompetencije njegova djelovanja.

4.2. Višegeneracijska obiteljska terapija (M. Bowen)

Značajne uvide za osmišljavanje te terapije stvorio je autorov rad s osobama oboljelima od shizofrenije.⁵⁰ On pridaje važnost utjecaja obitelji i prošlosti na razvoj patologije (psihoanalitička pozadina psihoterapije), no novost je u tome što efektivno uključuje i samu obitelj u terapijski proces.⁵¹ Bowen polazi od premise kako je patologija plod »emocionalnih oštećenja« unutar sustava nuklearne obitelji,⁵² »procesa višegeneracijskog prijenosa«⁵³, »društvene regresije«⁵⁴, po njemu čitavo društvo slijedi dinamike slične obiteljskima te, imajući u vidu fenomenologiju specifičnog poremećaja, moguće je razaznati patološke društvene i obiteljske procese, dok u svakome od nas »čuči mala shizofrenija«.⁵⁵

Obitelj i socijalne grupe sklone su vršiti pritisak na svoje članove ne bi li ih podložile »grupnom mišljenju« i konformizmu, tako da pojedinac razvija osobnost u službi drugih (*pseudo-self*), dok zapostavlja razvoj vlastite osobnosti, stjecanje autonomije izbora i neovisnost od drugih (»diferencijacija sebe«).⁵⁶

⁵⁰ Murray BOWEN, A family concept of schizophrenia, u: Don D. JACKSON (ur.), *The etiology of schizophrenia*, Oxford, 1960., 346–372.

⁵¹ Usp. Murray BOWEN, *Family therapy in clinical practice*, Maryland, 1985., 45ss.

⁵² Usp. Murray BOWEN, The use of family theory in clinical practice, u: *Comprehensive Psychiatry*, 7 (1966.) 5, 345–374; Murray BOWEN, *Family therapy in clinical practice*, 103ss.

⁵³ Usp. Peter TITELMAN, Family systems assessment based on Bowen theory, u: Peter TITELMAN, *Clinical applications of Bowen family systems theory*, New York, 2013., 51ss.

⁵⁴ Murray BOWEN, *Family therapy in clinical practice*, 269ss.

⁵⁵ Usp. Carl V. RABSTEJNEK, Family Systems & Murray Bowen Theory, u: <http://www.houd.info/bowenTheory.pdf>. (24. III. 2015.).

⁵⁶ Usp. Murray BOWEN, Theory in the practice of psychotherapy, u: Philip J. GUERIN (ur.), *Family therapy. Theory and practice*, Oxford, 1976., 65ss.

Nediferencirane osobe pokazuju teškoće u diferenciranju sebe i drugih, nesamostalne su, teško zauzimaju osobni stav i reagiraju nekontroliranim emocijama, »stopljene« su s obitelji podrijetla i sklone su ponavljanju obrazaca koji u njoj prevladavaju.⁵⁷

Stupanj diferencijacije sebe posebno je uočljiv kod izbora partnera i sposobnosti ophođenja s poteškoćom koja obitelj sreće: situacija stresa i anksioznosti, bračnog konflikta, disfunkcije jednog od partnera ili poteškoće koju pokazuje koje od djece. Nediferencirane osobe traže i nalaze sličnu osobu ne bi li se s njom stopile, kao što je to prethodno bio slučaj s obitelji podrijetla.⁵⁸ Obiteljske dinamike karakterizira nekontrolirano izražavanje emocija s izraženim oscilacijama, toliko da ono postaje nefunkcionalno, koči iskrenost odnosa. U takvoj situaciji članovi obitelji mogu »odlučiti« ne izražavati emocije u strahu da one ne postanu destruktivne za drugoga ili za sebe. Vezu među supružnicima karakterizira prisutnost iznimno jakih emotivnih stanja te njihova brza izmjena, tjeskoba zbog mogućnosti ostavljenosti i samoće, paranoično propitivanje tuđe ljubavi i naklonjenosti. Takve osobe pokazuju »ovisnički stav«⁵⁹ potrebe kontinuirano iskazivati uzajamnu ljubav i nježnost, toliko da »obožavanje drugoga«⁶⁰ poprima karakteristike religije.

Supružnici, da bi ublažili tjeskobu od moguće separacije i postigli stabilnost, mogu pokušati u svoj odnos uključiti treću osobu procesom »triangulacije«.⁶¹ Ona je uobičajeno percipirana kao osoba od pomoći ili kao potencijalni krivac za situaciju te trenutno može ublažiti emocionalnu nelagodnu jer umanjuje znakove konflikta i odvraća pozornost od nerazrješive dijadalne situacije, ali dugoročno samo uvećava poteškoću koja se ne elaborira adekvatno. Implicitna odluka o ulasku u triangulaciju ne rješava poteškoću ali barem odvraća mogućnost većeg zla: raspadanje cjelovite obitelji.

⁵⁷ Usp. Murray BOWEN, Family therapy with schizophrenia in the hospital and in private practice, u: Ivan BOSZORMENYI-NAGY – James L. FRAMO (ur.), *Intensive family therapy. Theoretical and practical aspects*, New York, 1985., 216ss; Phillip KLEVER, Intergenerational fusion and nuclear family functioning, u: *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 25 (2003.) 4, 431ss.

⁵⁸ Usp. Christine A. GUBBINS – Linda M. PEROSA – Suzanne BARTLE-HARING, Relationships between married couples' self-differentiation/individuation and Gottman's model of marital interactions, u: *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 32 (2010.) 4, 383–395.

⁵⁹ Usp. Anne WILSON SCHAEF, *Die Flucht vor der Nähe*, München, 102000., 82ss,

⁶⁰ Usp. Hans JALLOUSCHEK, *Die Kunst als Paar zu leben*, Stuttgart – Zürich, 1992., 133ss.

⁶¹ Usp. Murray BOWEN, Theory in the practice of psychotherapy, 75ss; Cheryl BUEHLER – Karen L. FRANCK – Emily C. COOK, Adolescents' triangulation in marital conflict and peer relations, u: *Journal of Research on Adolescence*, 19 (2009.) 4, 669–689.

U obiteljima s roditeljima koji imaju emocionalne i relacionalne poteškoće dolazi do transakcije sličnih modela emocija, kognicija i ponašanja na djecu, tako te ni ona nemaju mogućnost procesa diferencijacije sebe i bivaju pretvorena u funkciju roditeljskih poteškoća, a taj je proces moguće slijediti uobičajeno kroz više generacija unatrag.⁶²

Značajnu ulogu u obiteljskim dinamikama može odigrati i položaj koji zauzima pojedino dijete u odnosu na drugo, tako da, na primjer, redosljed rođenja može odrediti značaj i ulogu koju pojedini roditelj daje djetetu (W. Toman). Kao što je razvidno, obiteljski je sistem prokazatelj poteškoća koje su pojedinci unijeli u obitelj, i koje su ih vjerojatno spojile.⁶³

Kao cilj terapijskog interventa, uz rad na osjećaju tjeskobe i uklanjanju simptoma, Bowen potiče diferencijaciju svakoga pojedinog člana obitelji, tako da će prestati i potreba za sklapanjem savezništava i stvaranjem triangulacija.⁶⁴

4.3. Model procesa uvažavanja osobe (V. Satir)

Smjernice terapije V. Satira posebno bi mogle pomoći u radu s obiteljima koje karakterizira neadekvatno izražavanje emocija, emocionalno zanemarivanje i odsutnost, odnosno obrnuto: u obitelji može biti prisutno mnogo emocija koje se ne znaju kontrolirati. U prvom se slučaju emocije mogu kompenzirati materijalnom brigom za drugoga, namirivanjem tuđih potreba.

Satir ističe važnost komunikacije i učenje sposobnosti emocionalnog doživljaja, promiče spontanost i kreativnost, otkrivanje sebe, samopoštovanje i svijest o vrijednostima, stvaranje koherentnosti sebi i povjerenja prema drugima, preuzimanje odgovornosti i rizika.⁶⁵ Optimističko, visoko povjerenje slijedom kojega pripisuje sposobnosti pojedinaca za promjene i samoodređe-

⁶² Usp. Linda COOK, Perceived conflict, sibling position, cut-off, and multigenerational transmission in the family of origin of chemically dependent persons: An application of Bowen family systems theory, u: *Journal of Addictions Nursing*, 18 (2007.) 3, 131–140.

⁶³ Usp. John BRANDSHAW, *Familiengeheimnisse*, München, 1997., 50ss.

⁶⁴ Usp. James V. GAU, Successful marriage, 654–657; Leroy T. HOWE, Self-differentiation in Cristian perspective, u: *Pastoral Psychology*, 46 (1998.) 5, 348ss. Potonji autor vidi prihvatljivost te psihoterapije uz ostalo i zato što je za njega moguće povući usporedbu s trinitarnom teologijom.

⁶⁵ Usp. Virginia SATIR, Intervention for congruence, u: Virginia SATIR – James STACHOWIAK – Harwey A. TASCHMAN, *Helping families to change*, Maryland, 1994., 79ss; Karin TSCHANZ COOKE I DR., *Hoffnungsorientierte Systemische Seelsorge. Die Familientherapie Virginia Satirs in der Seelsorgepraxis*, Kohlhammer, Stuttgart, 2013., 148ss.

nje – samim time određuje i terapijske ciljeve – ona temelji na humanističkoj antropologiji i duhovnoj otvorenosti čovjeka naspram božanskoga.⁶⁶

Rođenjem djeteta ulazi u već postojeći sistem (»primarna trijada«): svaka životna situacija za njega predstavlja novost i izaziva strah, nesigurnost i osjećaj nekompetentnosti. Preglednost stoga omogućuje prepoznavanje određenih pravilnosti i usvajanje interpersonalnih i socijalnih norma. One ne smiju biti apsolutističke, bez mogućnosti izbora ili pak krute (»tabuiziranje«), neprovedive i nedosljedne, jer u promjenjivim životnim okolnostima obitelj neće biti u stanju uspostaviti »homeostazu«. ⁶⁷ Nefunkcionalnu komunikaciju karakterizira obično »uvijek« i »nikada«, a takva se pravila komuniciraju i usvajaju u relativno mladoj dobi koja je obilježena anksioznošću glede preživljavanja, odnosno u vrijeme dok se nije u stanju propitivati valjanost roditeljskih zahtjeva ili stavova zbog životnog neiskustva i kognitivne nespremnosti pa im se zbog toga slijepo vjeruje. Pravila predstavljaju osobit problem kad ih se osoba, bez mogućnosti revizije, drži u odrasloj dobi (odluka donesena jednom zauvijek) i postaju nefunkcionalna: umanjuju samopoštovanje i dobru sliku o sebi, ne omogućuju autonomiju ni istinsku bliskost.⁶⁸ Opluživanjem pravila zapravo se prikriva strah od preuzimanja odgovornosti naspram životnih izazova, osjećaj nekompetentnosti i nespremnosti za preuzimanje inicijative.⁶⁹

Satir izdvaja četiri nefunkcionalna načina komunikacije među članovima obitelji⁷⁰ kad se nađu u situaciji krize, odnosno stresa:

- *pomirujući ili prikrivajući*, kojim osoba i pod cijenu žrtve same sebe trudi se oko »mira u kući«

- *optužujući*, kad osoba traži pogreške i optužuje drugoga da ne mora uvidjeti vlastitu slabosti i mijenjati sebe

⁶⁶ Usp. Russell HABER, Virginia Satir. An integrated, humanistic approach, u: *Contemporary Family Therapy*, 24 (2002.) 1, 23–34; Ekman P. C. TAM, Satir model of family therapy and spiritual direction, 279ss.

⁶⁷ Usp. Gebhard WEIK, Die Bedeutung der systemischen Familientherapie von Virginia Satir für die beratende Seelsorge, u: http://opus.bsz-bw.de/kidoks/volltexte/2013/114/pdf/2011_MA_Weik_Gebhard.pdf, 29s (17. IV. 2015.).

⁶⁸ Usp. Virginia SATIR – Michele BALDWIN, *Familientherapie in Action. Die Konzepte von Virginia Satir in Theorie und Praxis*, Paderborn, 2004., 153ss; Don D. JACKSON – Jules RISKIN – Virginia SATIR, A method of analysis of a family interview, u: *Archives of general psychiatry*, 5 (1961.) 4, 321–337.

⁶⁹ Usp. Simone ZILLICH-LIMMER, *Systemische Therapie und Praktische Theologie*, Münster, 2012., 132.

⁷⁰ Usp. Virginia SATIR I DR., *Das Satir-Modell. Familientherapie und ihre Erweiterung*, Paderborn, 2000., 56ss.

- *pametujući* je stav osobe koja se, da bi izbjegla, na primjer, poniženje ili osramoćenost odnosno pokazivanje emocija ili da bi postigla apsolutnu kontrolu nad sobom ili drugima, služi mudrim krilaticama, odnosno racionaliziranjem

- *ometajući*, kad se izvođenjem više radnji u isto vrijeme, koje se nikada ne dovršavaju, odvraća pozornost od povrijeđenosti i boli, frustracije i stresa.⁷¹

Sukladno prethodnome, članovi u nefunkcionalnoj obitelji preuzimaju fiksne uloge. Tako, na primjer, najmlađe dijete igra ulogu razmaženog, najstarija kći igra ulogu savjetnice i zamjenske majke, majka ulogu bespomoćne bolesnice (na primjer kod svakog stresa dobiva napad astme), otac ulogu nemoćne samozatajne žrtve.

4.4. Strukturalna obiteljska terapija (S. Minuchin)

Rad S. Minuchina posebno se usmjerio na dječake iz siromašnih obitelji s delikventnim ponašanjem.⁷² On polazi od pretpostavke, kako se poteškoća i poremećaj razvijaju slijedom strukturalnih slabosti unutar obiteljske organizacije, odnosno strukture.⁷³ Pomoć stoga valja usmjeriti ponajprije na promjene nefunkcionalnih, stereotipnih obrazaca, te detekciju psihosomatskih poremećaja u funkciji patologije obitelji.⁷⁴ Da bi se pozitivna promjena kod pojedinca mogla dogoditi i opstati, potrebno je unijeti strukturalne promjene u čitavoj obitelji.⁷⁵ Rad se usredotočuje na otkrivanje kršenja granica podsistema i (implicitnih) zahtjeva i pravila koji nepovoljno određuju odnose među članovima obitelji.⁷⁶ Tri primjera takvih odnosa:

- *izbjegavanje sukoba* (na ženine žestoke optužbe, muž samo pogne glavu i šuti)

- *komplementarni odnos* (na predbacivanje majke, kćer brizne u plač, nakon čega majka stane s kritikom i počinje tješiti kćer; odnos majke i kćeri u tom

⁷¹ Usp. Virginia SATIR, *Selbstwert und Kommunikation. Familientherapie für Berater und zur Selbsthilfe*, München, ¹¹1993., 81–103.

⁷² Salvador MINUCHIN – Braulio MONTALVO, Techniques for working with disorganized low socioeconomic families, u: *American Journal of Orthopsychiatry*, 37 (1967.) 5, 880–887.

⁷³ Usp. Salvador MINUCHIN – Michael P. NICHOLS, *Family healing. Strategies for hope and understanding*, New York i dr., 1998., 145ss.

⁷⁴ Usp. Salvador MINUCHIN I DR., A conceptual model of psychosomatic illness in children. Family organization and family therapy, u: *Archives of General Psychiatry*, 32 (1975.) 8, 1031–1038.

⁷⁵ Usp. Salvador MINUCHIN – Michael P. NICHOLS, *Family healing*, 35ss.

⁷⁶ Usp. Salvador MINUCHIN, *Famiglie e terapia della famiglia*, Roma, 1976., 54ss.

slučaju karakterizira borba za moć u strukturi obitelji, tako da kćer plaćem, somatskim tegobama, odnosno stavljanjem u poziciju bespomoćnosti kontrolira majku)

- *simetričan slijed reakcija*, koji jednako može biti obilježen borbom za moć (tako, na primjer, razlika u mišljenju između supružnika dovodi do svađe, jer svaki od njih zauzme stav onoga koji je uvijek u pravu, ne sluša drugoga, nego mu pod svaku cijenu želi nametnuti vlastito mišljenje).

Za razumijevanje obiteljskih dinamika od ključne je važnosti uvid u konzistenciju obiteljskih podsistema. Oni su: supružnici, roditelji, djeca, braća među sobom (u brojnim obiteljima oni mogu stvarati manje podsisteme), eventualno drugi članovi (bake, djedovi ili netko treći), ali jednako tako okružje u kojem osoba živi – vršnjaci s kojima se druži, Crkva, škola, društvo u cjelini. Osobe mogu biti dio više podsistema, ovisno o zadaći, ulozi, interesima. Neke su i zadane, kao što je dob, spol, pripadnost supkulturi i slično. Podsisteme karakteriziraju specifične interakcije među članovima, koje reguliraju odnose, stavljaju u ravnopravni položaj unutar podsistema i nejednak u odnosu na koji drugi podsistem (tipičan je za odgojni odnos roditelja naspram djece). Nefunkcionalne odnose među članovima obitelji karakterizira nejasna, konfuzna, fluidna granica podsistema ili obrnuto: nefleksibilna i kruta.⁷⁷

Kod obitelji s nejasnim granicama podsistema događa se »upletenost« člana u ne pripadajući podsistem (na primjer, u koalicijama jednog roditelja s djetetom protiv drugoga), unutar samog podsistema događa se isključenje člana, ne postoje funkcionalne interakcije te se ne preuzimaju specifične odgovornosti. Oni članovi koji su prešli granicu podsistema obično se osjećaju dobro i imaju jak osjećaj privrženosti, no vezanost na obitelj ne promovira njihovu autonomiju naspram okružja i životnih zadaća koje prelaze granice obitelji.

Obitelj može razviti i rigidne granice među podsistemima: članovi obično imaju osjećaj neuključenosti i prema njoj ne osjećaju nikakvu vrst vjernosti, odgovornosti ili obveze, nema se uvida u tuđe duševno stanje. S druge strane, emotivna distanca lako razvija osjećaj samostalnosti i kompetencije, istraživanja i inicijative izvan granica obitelji.

U kontekstu strukturalne terapije postavlja se kao cilj i podrška obitelji prepoznavanje i držanje granica podsistema kojem pojedini član pripada u jednoj interakciji, tako da ne preuzima tuđe funkcije. Eklatantan primjer je u tom smislu previsoka emotivna blizina i povjerljivost majke naspram kćeri

⁷⁷ Usp. Salvador MINUCHIN – H. Charles FISHMAN, *Family therapy techniques*, Harvard, 1981., 11ss.

koje mogu dovesti do inverzije uloga, s posljedicama za emotivni svijet i psihičko odrastanje posljednje.

Kao što je razvidno, Minuchinov pristup obitelji mogao bi biti učinkovit u situaciji tzv. jako tradicionalnih obitelji s rigidnim podjelama uloga i emotivnom nedostupnosti među njima (»neuključenost« članova u život drugih) ili obrnuto, kad je u pitanju obitelj navodno liberalnih i slobodoumnih stavova glede obiteljskih dinamika, i zapravo slabo strukturiranih odnosa (»zapletenost« u život drugih), tako da roditelj ne preuzima u dovoljnoj mjeri svoju specifičnu ulogu, nego percepciju vlastite neadekvatnosti racionalizira prijateljstvom, spremnošću na dijalog i kompromise s djetetom, tj. odgojem za samoodređenje.

5. Smjernice za pastoralnu primjenu

Sistemske pristup u psihoterapiji može se pokazati iznimno učinkovit u osmišljavanju pastoralne pomoći braku i obitelji u krizi te dati značajne poticaje i poticati osjetljivost u radu glede bračnih i obiteljskih dinamika, kad one postanu ometajuće, odnosno kad rezultiraju nefunkcionalnim ponašanjima i negativnim emocijama, sve do odustajanja od braka i obitelji – s teškim ekonomskim, socijalnim, emotivnim i psihosomatskim posljedicama po njihove članove. U tu svrhu, ciljane studije nad populacijom i pastoralna osjetljivost u specifičnim mogućnostima susreta s obitelji trebale bi omogućiti obitelji progovoriti o sebi, o svojim teškoćama i potrebama, ali jednako tako odgajati obitelj za osjetljivost glede krize u kojoj se nalazi i za prepoznavanje vlastitih mogućnosti koje bi mogle biti potpomognute stručnim vodstvom. Tomu nasuprot, restriktivne mjere glede obiteljskog okružja i odgoja (zakonodavstvo, socijalna skrb) ne mogu biti učinkovite ako ne djeluju odgojno na obitelj, odnosno ne uče obitelj alternativnim, primjerenim obrascima ponašanja i uzajamnog ophođenja.

Posebnu teškoću braku i obitelji predstavlja činjenica dinamičnosti permanentnih ekonomskih, socijalnih i kulturnih mijena, što stvara nepreglednost stvarnosti i nemogućnost njezine adekvatne elaboracije i prilagodbe na nju, te nemogućnost osloniti se na prethodna iskustva. Specifične mogućnosti pastoralnog djelovanja valja stoga iskoristiti za osobniji kontakt s obitelji, gdje bi joj se ponudila prilika za susretanje s drugim obiteljima gdje će moći izmijeniti vlastita iskustva, te se otvorila mogućnost stručnog praćenja, savjetovanja i terapije. U tom je smislu nužna daleko efikasnija priprava budućih supružnika za brak.⁷⁸ Jednako se tako pokazala potreba edukacije samih voditelja priprave na

⁷⁸ Ovdje valja uputiti na prilog Josipa ŠALKOVIĆA u ovom broju *Bogoslovske smotre*.

brak ne bi li prepoznali i ukazali budućim supružnicima na moguće smetnje za uspješnost braka koje se eventualno unose u brak i trajno i negativno obilježe obitelj u formiranju, te na kraju mogu rezultirati ništavom ženidbom. U tom smislu, nasušna je potreba za barem osnovnim uvidom u fenomenologiju psihičkih poremećaja. Kod toga valja ipak istaknuti, kako priziv na kan. 1095. *Zakona kanonskog prava* ne predstavlja kršenje prirodnog prava na osnivanje obitelji ili zadiranje u intimu budućih supružnika, nego je u potpunosti usmjeren na zaštitu dostojanstva sakramenta.

Posebno područje pastoralne skrbi obitelji predstavljaju situacije egzistencijalne krize, kao što su članovi s invalidnošću, teška i terminalna bolest i smrt u obitelji.⁷⁹ Neposredna okolina i stručna pomoć uobičajeno pružaju na određeno vrijeme podršku takvim obiteljima i budu djelotvorni u ublažavanju prvotne patnje.⁸⁰ Narav pak takvih životnih situacija iziskuje dugoročno praćenje koje se postavlja kao zadaća na pastoralnog djelatnika, kojem valja uočiti, na koji se način pojedini članovi i obitelj kao sustav nose s krizom, te omogućiti obitelji i pojedinim članovima obitelji prostor za podijeliti s osobom izvan nje svoju patnju, stres, umor.⁸¹ Taj susret ne može se svesti na godišnji posjet u prilici blagoslova obitelji, nego iziskuje predan i tihi rad preko cijele godine.

Sakrament pomirenja trebao bi jednako tako osjetiti blagodatni sistemskog pristupa u dušobrižništvu. Grijeh po sebi ima socijalnu dimenziju, a valja uočiti posebno njegov kontekst i posljedice za obitelj. Utoliko valja s daleko većom pozornošću razumjeti specifičnu situaciju pokornika i ne oslanjati se na navodno ispovjedničko iskustvo. Ono obično rezultira osjećajem neshvaćenosti ili krivnje kod prvoga zbog nedovoljnih pozitivnih promjena, sumnjom da Bog možda ipak ne prašta spomenuti grijeh.⁸²

⁷⁹ Glede mogućnosti dušobrižničkog praćenja terminalnih bolesnika iz sistemske perspektive: Christoph MORGENTHALER, *Sterben im Krankenhaus – systemische Aspekte*, u: http://www.systemische-seelsorge.ch/Download/Morgenthaler_Sterben_Krankenhaus.pdf; a glede mogućnosti elaboracije gubitka i pospješivanja procesa žalovanja: Christoph MORGENTHALER, *Trauer mit System? Trends in der Trauerforschung*, u: http://www.systemische-seelsorge.ch/Download/Morgenthaler_Trauer_System.pdf; Christoph MORGENTHALER, *Zerbrochene Geschichten. Systemische Trauerseelsorge in narrativer Perspektive*, u: http://www.systemische-seelsorge.ch/Download/Zerbrochene_Geschichten.pdf (17. IV. 2015.).

⁸⁰ Usp. Curtis W. HART – Susan MATORIN, *Collaboration between hospital social work and pastoral care to help families cope with serious illness and grief*, u: *Psychiatric Services*, 48 (1997) 12, 1550s.

⁸¹ Usp. Christoph MORGENTHALER, *Systemische Seelsorge. Impulse der Familien- und Systemtherapie für die kirchliche Praxis*, Stuttgart, 42005., 212ss.

⁸² Usp. Anton TAMARUT, *Teološko-pastoralna aktualnost sakramentalne ispovijedi*, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 3, 695–726.

Sistemski (ekološki) pristup otvara područja pastoralnog rada s obitelji u krizi u njezinu crkvenom i društvenom kontekstu.⁸³ U tom smislu valja poticati osjetljivost za posljedice koje ostavljaju ekonomski status, novi uvjeti obrazovanja i zapošljavanja, promjena kulturne sredine, koja uz ostalo utječe na vjerski život i njegovu percepciju, promjenu, odnosno nedostupnost poznatih (vjerskih) običaja, promjena društvenog statusa iz većinskog stanovništva u pripadnost manjini, opasnost od getoizacije nasuprot mogućnosti uključenja u društvena zbivanja nove sredine itd.⁸⁴

Zaključak i perspektive

Za uspješnost braka i obitelji, odnosno za prevladavanje kriza kroz koje prolaze nema opće važeće formule niti ikoja priprava na brak može predvidjeti sve izazove koji će se postaviti na brak i obitelj u nastajanju. Ozbiljnost krize potiče na svesrdan angažman oko te osnovne zajednice ljudskog života, gdje će svaka znanstvena disciplina – u interdisciplinarnom dijalogu – pridonijeti njezinu boljitku: obiteljska psihologija, pedagogija, teologija, sociologija, medicina, etologija, demografija, ekonomija, povijesne i pravne znanosti. Kod toga se ne valja prepustiti dojmu alarmantne situacije pred kojom se dugo vremena zatvaralo oči a u Crkvi se k tome braku i obitelji stavljao teret implicitnih zahtjeva koje valja dostići, a ne ideal prema kojem valja stremiti. Porazna zbilja može rezultirati »sociologizacijom« krize braka i obitelji: pod dojmom i pritiskom stvarnosti krize lako se podlegne stavu milosrđa i suosjećanja »na popust«. On rezultira na kraju relativiziranjem vjerskog poklada i efektivnim zatvaranjem ćudoređa i moralnog djelovanja u privatnu sferu. S druge strane, obiteljima u krizi, koje zdušno ulažu snage u rad na sebi, umanjuje motiviranost, a inzistiranje na učestalosti teškoća banalizira njihovu krizu i omalovažava predanu založenost u njezinu prevladavanje. Uvid u stvarnu situaciju braka i obitelji u krizi ima drukčiju namjeru: razviti senzibilnost društvenih i crkvenih čimbenika za govor obitelji o samoj sebi, ne bi li i ona sama prepoznala razmjere svoje krize ali i mogućnosti suočavanja s njom, ne ispuštajući iz vida vlastiti ideal prema kojem stremiti.

⁸³ Usp. Christoph MORGENTHALER, *Systemische Seelsorge*, 270ss.

⁸⁴ Usp. Christoph SCHNEIDER-HARPPRECHT, *Was ist Interkulturelle Seelsorge? Eine praktisch-theologische Annäherung*, u: Karl FEDERSCHMIDT I DR. (ur.), *Handbuch interkulturelle Seelsorge*, Neukirchen-Vluyn, 2002., 47ss.

Summary

**A SYSTEMATIC APPROACH IN PASTORAL OF MARRIAGE
AND FAMILY IN CRISIS**

Ivan ŠTENGL

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
stengli@kbf.hr

In the centre of attention of theology and social sciences is the human being in his/her multidimensional unity. While psychotherapy promotes the human being in his/her psycho-social development and tries to address his/her existential and psycho-somatic suffering, theology and pastoral work follow his/her journey of growing up and his/her experience in faith. Both are, therefore, paying attention to an individual person or targeted groups, while their activities are less centred on the basic community of life and faith – the family. A certain turnabout in this paradigm is family, i.e. systematic and ecological psychotherapies that are trying to make up for the deficiencies of an individual approach and there is an interest in their application in the pastoral practice.

By pointing out determinants of these psychotherapies in interpreting non-functional behaviours and phenomena of disorders, goals that they set in their activity, and insights into models of intervention, the sensibility of a pastoral worker for noticing and understanding problems should be increased and possible directions of a specific engagement should be opened. At the same time, the psychotherapeutic and pastoral practice has to pay attention to the overall context of family: to consequences of permanent changes in society, culture, and economy, to its definition, heterogeneity of its structure, understanding of identity and identification, and to its value system. All of this prevents the formation of one unique psycho-social profile of family and its members individually, or to create a general pattern of specific interactions.

Keywords: *systematic and family psychotherapies, pastoral of family, family and marriage dynamics, psycho-social development, disorder as an indicator of psychopathology of a system.*